

CASUSSEN

NEDERLAND EN INDONESIE
VIER EEUWEN CONTACT EN BEINVLOEDING

VAK: GESCHIEDENIS

NIVEAU: HAVO/VWO

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

ThiemeMeulenhoff is een educatieve uitgeverij waarin alle fondsen van de voormalige uitgeverijen Meulenhoff Educatief, SMD Educatieve Uitgevers en uitgeverij Thieme zijn samengevoegd. De uitgaven die ThiemeMeulenhoff ontwikkelt, richten zich op het totale onderwijsveld: basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs & volwasseneneducatie en hoger onderwijs.

www.thiememeulenhoff.nl

© ThiemeMeulenhoff, Utrecht/Zutphen, 2001

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Casussen

Het is mogelijk dat je op het examen een casus krijgt als opdracht. Een casus behandelt een probleem(stelling) of een bepaald onderwerp. Over zo'n casus krijg je dan enkele bronnen onder ogen. Een casus mag alleen aan de hand van bronnen worden getoetst. Het is bij een casusopdracht de bedoeling dat je je basiskennis én de informatie van de aangeboden bronnen gebruikt voor de beantwoording. Belangrijke historische vaardigheden hierbij zijn analyse (informatieverwerking), interpretatie en beoordeling.

In het onderwerp 'Nederland en Indonesië. Vier eeuwen contact en beïnvloeding' zitten vijf casussen. Deze casussen zijn hier onder elkaar gezet. Bij elke casus staan een paar bronnen.

Opdracht: bestudeer elke casus en gebruik daarbij je basiskennis uit het historisch overzicht en informatie uit de hieronder aangeboden bronnen.

Bespreek de antwoorden met medeleerlingen en je docent.

Casus 1

Multatuli: wereldverbeteraar of anti-koloniaal?

Multatuli heeft in de Max Havelaar de misstanden in de Javaanse samenleving aan de kaak gesteld. Wat was volgens hem de oorzaak van de zelfverrijking van de regenten? Was hij tegen het feit dat Indonesië een kolonie van Nederland was?

Je moet aan de hand van fragmenten uit de Max Havelaar en andere bronnen uit die tijd hierop een beredeneerde visie kunnen geven.

bron 1

Multatuli:

'ik ben bezield met de kracht van een eerlijk man die een edele zaak voorstaat. Want ik heb mij zelve leren kennen als waardig daarvan de held, of althans de martelaar te wezen.

...Ik heb veel geleden. Ik geloof dat ik bestemd ben veel te handelen. Ik geloof dat ik een roeping heb....ik geloof dat God mij de kracht geven zal, die te volbrengen....Die roeping is: de miljoenen mensen die gebukt gaan onder uitzuiging, afpersing, knevelarij, roof en moord, daarvan te verlossen....Wie mij daarin steunt reik ik de hand; wie mij daarin tegenwerkt is mijn vijand, zij hij Raad van Indië, gouverneur-generaal, zij hij mijn broeder.'

[bron: L. de Jong; Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 11a, pagina 72]

bron 2

Multatuli:

'de inlander door wijze en onbaatzuchtige voogdij op (te) voeden tot zelfbestuur...En eenmaal man geworden, zal de inlander....op eigen benen kunnen staan, de volwassene zal geen steun meer nodig hebben, de rijp geworden vrucht zal afvallen van de boom. Dan, maar ook eerst dán, is het uur zijner volledige autonomie geslagen, dan is onze tijd voorbij, onze taak volbracht, dan hebben wij vervuld een plicht, een zending.'

[bron: L. de Jong; Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 11a, pagina 77]

bron 3

'.....Rest derhalve niets anders dan het eenig goede, geoorloofde en door de eer van ons Christelijk karakter geboden stelsel: het stelsel van voogdij. Van voogdij, let wel, niet om deze volkeren aldoor onmondig te houden; maar om ze voor wat ze zijn, d.i. voor onmondigen te nemen, en alsnu tegenover deze onmondige natïen de drieërlei zedelijke verplichting te aanvaarden, waaronder elk voogd tegenover zijn pleegkind staat, t.w. a) om het zedelijk op te voeden; b) om zijn bezit ten zijnen meesten bate met overleg te beheeren; en c) om in de

*toekomst, zoo God dit wil, het innemen van zelfstandiger positie mogelijk te maken.....
 ....Dat dit Cultuurstelsel niet óók eenig goed heeft afgeworpen, is daarmee niet beweerde; maar
 wel dat dit geringe goede geenszins opweegt tegen het vele kwaad dat het brouwde; en dat,
 zelfs al sloeg de evenaar anders door, het desniettemin geoordeeld zou zijn door het verkeerde
 beginsel, waarin het wortelt, en de onzedelijke aanleiding, die het deed ontstaan.....'*
 [bron: A. Kuyper, Ons Program, 1879]

bron 4 *'Dan zullen wij uw kinderen slachten
 En de onzen drenken met hun bloed,
 Opdat der eeuwen schuld met rente,
 Met woekerwinsten word' vergoed.*

*En als de zon in het Westen neerdaalt,
 Beneveld door de damp van 't bloed,
 Ontvangt zij in het doodsgeroel
 De laatste Hollandse afscheidsgroet.'*
 [bron: J.J.P. de Jong; de waaier van Fortuin, pagina 276]

bron 5 *...Dit boek is een inleiding....
 Ik zal toenemen in kracht en scherpte van wapenen, naarmate het nodig zal wezen...
 God geve dat het niet nodig zij!
 Neen, 't zal niet nodig zijn! Want aan U draag ik mijn boek op, Willem den Derden, Koning,
 Groothertog, Prins...meer dan Prins, Groothertog en Koning...Keizer van 't prachtig rijk van
 Insulinde dat zich slingert om den evenaar, als een gordel van smaragd....
 Aan U durf ik met vertrouwen te vragen of 't uw keizerlijken wil is:
 Dat Havelaar wordt bespat met den modder van Slijmeringen en Droogstoppel?
 En dat daarginds Uw meer dan dertig miljoenen onderdanen worden mishandeld en
 uitgezogen in Uwen naam?*
 [bron: Multatuli, Max Havelaar, pagina 272]

bron 6 *'Ik zal niet spreken, mijne heren, van de hoogere plichten, die Nederland heeft te vervullen in
 zijne bezittingen en koloniën. Ik zal niet spreken van de verantwoordelijkheid, die ook op een
 natie als de onze rust, wanneer haar door de Voorzienigheid het beheer en het bestuur is
 toevertrouwd over 15 miljoen menschen. Maar ik zal alleen vragen- want die vraag is gisteren
 in het tafereel niet beantwoord- wat hebt gij gedaan tot ontwikkeling zowel materieel als
 vooral moreel, van die talrijke natiën? Wat hebt gij gedaan op Java tot bevordering der
 beschaving, der christelijke beschaving van het volk, hetwelk voor U plant en oogst?'*
 [bron: F.W. Stapel; Indië schrijft zijn eigen geschiedenis, pagina 205]

bron 7 *'De financieel en economische toestand van N.-Indië zou aanmerkelijk gunstiger zijn, indien
 Nederland ten opzichte van zijn koloniaal gebied niet jaren lang een stelsel van regeering
 gevolgd had, waarmede Engeland reeds in de vorige eeuw voor goed brak en dat, in deze
 eeuw, slechts door één koloniale mogendheid buiten Nederland, door Spanje – en wij weten nu
 met welk resultaat! – in toepassing werd gebracht: het stelsel van exploitatie der kolonie ten
 bate van het moederland. Had Nederland zich tijdig gericht naar het thans algemeen als juist
 erkende beginsel, dat de middelen en inkomsten van een bepaald koloniaal gebied moeten
 strekken ten bate van dat gebied en zijne ingezetenen, en dat dus de belasting dier ingezetenen
 haar natuurlijke grens vindt in de behoeften der door hen gevormde maatschappij – er zouden
 in Indië eenerzijds minder belastingen geheven en anderzijds meer behoeften vervuld zijn, de
 draagkracht van het volk zou grooter wezen en de bronnen van welvaart zouden rijkelijker
 vloeien dan thans, helaas, het geval mag heeten...
 Al blijft het, natuurlijk strict genomen, niet geheel te rechtvaardigen, het is verschoonbaar, dat
 de buitengewone nood van het moederland aanleiding gaf tot het opleggen van buitengewone
 heffingen aan de kolonie. Zoo geschiedde het, dat, lang nadat uit de indische schatkist alle*

uitschotten door het moederland ten behoeve der kolonie gedaan, eerlijk terug betaald en ook de Compagnies-schulden tot den laatsten penning gekweten waren, de batige saldo's der Indische diensten in de Nederlandsche schatkist bleven vloeien ter vervulling van Nederlandsche belangen en ter verbetering van Nederland's financieelen toestand.
[bron: C.Th. van Deventer; De Gids, 1899]

Casus 2

De nostalgie van tempo doeloe: realiteit of herinneringsvervalsing?

Het begrip tempo doeloe wordt gebruikt voor de nostalgische herinneringen aan het leven in het oude koloniale Indië, met name aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Bij herinneringen van sommige gerepatriëerde oud-Indië-gangers horen foto's van de 'toean' (heer des huizes) op zijn veranda met vrouw (dikwijls Indonesisch) en kinderen, de kok, de bediendes en de tuinjongen. Dit beeld suggereert dat de Europeaan comfortabel leefde, in harmonie met de Indonesiërs. In hoeverre komt het nostalgische beeld overeen met de werkelijkheid?

Van jullie wordt verwacht dat je in staat bent verschillende aspecten van het leven in Indië te beschrijven en te interpreteren.

bron 1

Wat is tempo doeloe?

Tempo doeloe is 'de tijd van vroeger.' Maar er is altijd een 'tijd van vroeger' geweest. Tempo doeloe is in 1880 voor de Indische romanschrijver en journalist P.A. Daum de tijd van 1840, voor een andere Indische schrijver als Du Perron in 1940 de tijd van 1880. Elke tijd heeft zijn eigen tempo doeloe. Misschien kunnen we het beste zeggen: tempo doeloe is een tijdperk, een wereld, die wij niet meer hebben beleefd, maar waarmee de relatie nog niet verbroken is. Ze is wel verleden geworden, maar nog geen historie, ze begint te verzinken of ze is al verzonken. Toch is ze nog vaag zichtbaar en navoelbaar.

Tempo doeloe is niet mijn tijd, en ik zeg dit met enige nadruk om misverstand te voorkomen, hij is die van mijn moeder toen zij nog een jong meisje was en vrouw werd. Mijn band met tempo doeloe loopt over haar. Door haar verhalen in de eerste plaats, later ook door de romans van Daum, en nog later door al die Indische boeken die ik ben gaan lezen. Ik heb me daaruit een tijdsbeeld gevormd en dat beeld moet ik nu als periode begrenzen. Als ik dat doe, en nu moet ik wel op mijn gevoel afgaan en arbitrair optreden, ga ik van mijn verhouding tot die tijd uit. Ik baken tempo doeloe af tussen 1860-70 en de eerste wereldoorlog. Dat is voor mij de tempo doeloe en ben ik tenslotte niet de samensteller van dit boek?

Toch zijn het begin en het einde niet helemaal willekeurig gekozen. Omstreeks 1870 – eigenlijk al vanaf de jaren zestig – was de fotografie als vak of beroep en een enkele keer als liefhebberij tot Indië doorgedrongen. Maar voor de gemiddelde amateur was de fotografie te kostbaar, te omslachtig en te tijdrovend. Wie naar Europa terugging en zijn herinneringen wilde bewaren, begaf zich naar een fotografisch atelier en deed een keuze uit de aanwezige 'photographieën' of liet zich fotograferen. In de steden op Java en elders waar veel Europeanen woonden, had zich toen al een aantal beroepsfotografen gevestigd. Er waren opmerkelijk veel buitenlanders bij. Zij zijn het die ons van de oudste foto's hebben voorzien.

De komst van de fotografen en de ontwikkeling van de fotografie zijn overigens niet de enige overweging geweest om 1870 als beginpunt te kiezen. Er waren ook andere. Met de Agrarische Wet die in 1870 tot stand kwam, werd politiek, economisch en sociaal een nieuw tijdperk ingeluid, waarvan de tekenen al eerder zichtbaar waren. Het systeem van de gedwongen gouvernementcultures stuitte vooral in de jaren vijftig en zestig op sterk verzet, vooral van de

liberale zijde. De weg werd vrij gemaakt voor het particuliere kapitaal. Particuliere ondernemers waren er altijd geweest, ook tijdens het 'samenstel van inrichtingen' dat wij het cultuurstelsel noemen, maar de groep bleef beperkt. Ze droeg een gesloten karakter. Het aantal Europeanen bleef praktisch stationair. Van een ontwikkeling in de negentiende-eeuwse zin van uitbreiding en vooruitgang was geen sprake. De bekende gewezen predikant dr. W.R. Baron van Hoëvell, een van de meest militante kamerleden, schreef omstreeks 1865 over 'een kleine Europese gemeenschap zonder krachtige elementen van uitzetting en uitbreiding'. Eerst met de wet van 1870, naar de ontwerper ook wel eens de Wet van De Waal genoemd, werden de beperkingen voor het vrije kapitaal en het vrije verkeer in principe opgeheven. De wet was zeker niet revolutionair. Ze deed in feite niet veel anders dan een bepaalde ontwikkeling in versneld tempo liberaliseren. Toch ligt er een breuk in besloten met het vorige stelsel. Een nieuw beleidsprincipe werd tot wet verheven, waarvan vooral de liberalen hoge verwachtingen hadden. De grote stroom van concessieaanvragen en daarmee een sterke stijging van het aantal Europeanen, bleef echter uit. Wel verdubbelde het percentage van de bevolkingsstijging bij de Europeanen, maar dan pas in de loop van tien jaren. Met de suikercrisis die omstreeks 1883 begon, stagneerde de ontwikkeling weer. Het 'Indische gemopper' in deze tijd was spreekwoordelijk geworden. De particulier werd nog steeds weinig ruimte gelaten. Hij bleef afhankelijk van de ambtenaar die overal zijn macht deed voelen. Nog lange tijd spreken de Indische hoofden van 'partiklir sadja' ('slechts particulieren'). Een gevolg van de suikercrisis was de noodzaak voor verschillende particuliere ondernemers hun belangen onder te brengen in naamloze vennootschappen, zoals het ook gebeurde met de handelsfirma's. Ook zij werden n.v.'s. De planter en de koopman kregen macht en stegen in aanzien; de verhoudingen in de Europese samenleving begonnen te verschuiven. De ontwikkeling verliep overigens traag met veel 'ups en downs'. Dan was het weer de koffie, dan de tabak, dan de rubber, dan weer de suiker, waarmee fortuinen werden gemaakt en verloren. De fortuinmakers zijn bekend geworden, hun leefwijze heeft in Europa legenden over het 'rijke Indië' in het leven geroepen, maar de mislukte carrières zag men niet. Het zal geweest zijn zoals Daum omstreeks 1890 ergens zegt: 'De snel wisselende Indische maatschappij veranderde intussen; er gingen lieden heen met fortuin; daar kwamen om er te trachten het te maken; uit de ambtelijke wereld togen zieken heen en kwamen gezonden weer; hield het eindeloos elkaar vervangen van gepensioeneerden en baren aan. De pechvogels en de slechten zakten af naar de kampoengs en de achterbuurten; de niet 'bepaald boffers' bleven op een zekere hoogte staan en konden niet voor- en wilden niet achteruit.'

Nog in de twintigste eeuw had de samenleving iets van een pionierssamenleving en droeg ze, vooral in de binnenlanden, de typische kenmerken van een boedjangcultuur (een boedjang is een vrijgezel), waarin de Inlandse huishoudster een vanzelfsprekende plaats innam. Als we daarbij bedenken dat er allerlei beperkende bepalingen bestonden voor het gehuwd uitkomen, zowel voor particulieren, officieren als ambtenaren, dan wordt het karakter van een sterk gemengde, typisch Indische samenleving met een eigen Indische leefwijze begrijpelijk. Deze is nog lang na 1900 blijven voortbestaan. Wel begon tussen 1905 en 1910 de bevolkingscurve voor Europeanen sneller omhoog te gaan door het binnenkomen van goed opgeleide Europese krachten, vooral voor de cultures en het bedrijfsleven, maar vóór het proces van europeanisering doorgewerkt is, zitten we al in de jaren twintig. Dan heeft zich langzamerhand een totoklaag gevormd (een totok is een 'volbloed' Europeaan), zó breed dat ze in aparte wijken gaan wonen, de zogenaamde Kampoeng Belanda, de Hollandse kampoeng, die zoals men wel eens gezegd heeft, aan Laren of Blaricum bij een hittegolf doet denken, en een Europese leefwijze invoert, kortom zoveel mogelijk Europa naar Indië overbrengt. Alleen in het binnenland en in de buitenbezittingen (alle gebieden buiten Java) bleef het 'oude Indië' langer voortleven.

Het is duidelijk dat na de eerste wereldoorlog een ander, 'nieuw Indië' is ontstaan dat zich in de daarop volgende jaren zo snel ontwikkelt, dat we ditmaal gerust van een omwenteling kunnen spreken. Na de jaren twintig loopt de bevolkingscurve met een piek omhoog. Een korte

malaise werd spoedig overwonnen. In 1930 is het aantal Europeanen tot 250.000 gestegen tegenover 60.000 in 1880.

[bron: Rob Nieuwenhuys; Baren en oudgasten: tempo doeloe, een verzonken wereld, pagina 9 en 10]

bron 2

Foto van een baboe (oppas) met 'haar' beide kinderen

bron 3

Foto van een naaister en een kokkie

bron 4

Foto van twee Nederlandse meisjes in Indische kleding met Hollandse poppen

bron 5

Foto van een echtpaar met hun kinderen en bedienden op de voorgalerij van het huis

bron 6

Foto van een vrouw in een draagstoel bij een berghut

bron 7

Het jonge paar liet zich onmiddellijk fotograferen voor hun huis. Zij draagt een bekende saroeng kabaja, hij de gebatikte broek met een jasje, de kabaja tjina.

*De maan beschijnt een weg, slingerend door het suikerriet.
 Naar een bergmassief, daar aan den einder, dat beeld vergeet ik niet.
 De gamelantonen klaar; zij spelen een melodie,
 Mij zo vertrouwd, melancholiek, van een zoete harmonie.
 De vuren op een berg, ze werpen een flakkrend licht
 op silhouet van berg en bos, of waar de wind haar richt.
 Een bergstroom murmelend, monotoon gedruis,
 Dat was mijn land....., dat was mijn thuis.*

*Een zee van vlammend goud doorbreekt de duisternis.
 Een late kalong, ver van huis vlucht, voor de zon er is.
 De tani met zijn buffels zwoegt reeds tjompend voort.
 Een witte reiger zeilt omhoog, nu in zijn rust gestoord.
 De tekoekoer in de bamboe rolt haar eerste groet.
 Een kidang aan de woudzoom schrikt en .....luistert even goed:
 Een laatste flikkering van 't Zuiderkruis.
 Dat was mijn land....., dat was mijn thuis.*

*De lucht is trillend heet nu, onder het strakke blauw.
 Elk schaduwplekje lokt, als de glimlach van een vrouw.
 Een zware loomheid drukt over het warme land,
 Van eeuwig groen met hier en daar felrood een flamboyant.
 Op de stille witte stranden langs een donkere kust, waar de rizoforen dromend staan,
 verstild in eeuw'ge rust,
 Een eenzaam atap-dakje, waar een visser huist.
 Dat was mijn land....., dat was mijn thuis.*

[bron: 15 augustus 1980; stichting herdenking 15 augustus 1980, pagina 39]

Casus 3

Kartini of de ideeën van een hoog-opgeleide Indonesische vrouw.

Kartini was een vrouw van hoge Javaanse afkomst die zelf Nederlandstalig onderwijs gevolgd had en in contact was gekomen met de denkbeelden van Nederlandse feministes. De onderwerpen waar Kartini zich voor inzette waren: onderwijs voor meisjes (met name vakonderwijs), afschaffing van kinderhuwelijken en polygamie (huwelijk van een man met meer dan één vrouw), en regelingen voor echtscheiding.

In hoeverre vonden haar ideeën in de periode tussen circa 1900 en 1942 weerklank in de Indonesische samenleving en wat heeft zij concreet bereikt? Welke omstandigheden waren hierbij van invloed?

Van jullie wordt verwacht dat je, tegen de achtergronden van de antwoorden op deze vragen, in staat bent om opvattingen van Kartini te analyseren, en de effecten ervan de interpreteren en te beoordelen.

bron 1

Wij meisjes, geketend als we nog zijn aan oude gebruiken en gewoonten, hebben slechts povertjes mogen profiteren van den vooruitgang, wat 't onderwijs betreft. – 't Was al een heel groot vergrijp tegen de zeden en gewoonten van mijn land, dat wij meisjes uit leeren gingen en daarvoor elken dag het huis verlaten moesten om de school te bezoeken. Zie, de adat van ons land verbiedt meisjes ten strengste uit hun huis te komen. Naar een andere plaats gaan mochten wij niet – en de eenige inrichting van onderwijs die ons stadje rijk is, is maar een gewone openbare lagere school voor Europeanen. Op mijn twaalfde jaar werd ik thuis gehaald – ik moest de 'doos' in; ik werd in huis opgesloten in algeheele afzondering van de buitenwereld, waarin ik niet eer terug mocht keeren, dan aan de zijde van een echtgenoot, een wildvreemde man, dien ons ouders voor ons uitkiezen en met wien we getrouwd worden feitelijk zonder dat wij het weten. Europeesche vrienden – dit heb ik eerst heel later gehoord – hadden al 't mogelijke beproefd om mijne ouders tot andere gedachten te brengen, tot intrekking van het voor mij, jong en levenslustig kind, zoo wreed besluit, maar zij hadden niets kunnen verkrijgen – mijne ouders waren onverbiddelijk -, ik ging mijn gevangenis in. Vier lange jaren heb ik tusschen vier dikke muren doorgebracht, zonder ooit iets van de buitenwereld te zien.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 3-4]

bron 2

Noem mij maar Kartini – zo heet ik. Wij Javanen hebben geene familienamen. Kartini is mijn van en voornaam tegelijk, en wat dat Raden Adjeng betreft, die twee woordjes drukken den titel uit.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 9]

bron 3

Er valt niets te veranderen; op den een of anderen dag zal het gebeuren, moèt het gebeuren, dat ik een onbekenden echtgenoot volg. Liefde is een sprookje in onze Javaansche wereld. Hoe kunnen man en vrouw elkaar liefhebben, als zij elkaar voor 't eerst van hun leven zien, wanneer ze reeds goed en wel met elkaar door 't huwelijk verbonden zijn?

Ik zal nooit, nooit kunnen liefhebben. Om lief te hebben, moet er eerst achting zijn, naar mijn meening, en ik kan geen achting hebben voor de Javaansche jonge mannen. Hoe kan ik iemand achten, die getrouwd en vader is, en toch, omdat hij genoeg heeft van de moeder zijner kinderen, weër eene andere vrouw in huis haalt, volgens Mohammedaansch recht wettig getrouwd. En wie doet zulks niet?¹⁾ En waarom zal men het niet doen? 't Is geen zonde, evenmin een schande; de Mohammedaansche leer staat den mannen toe, vier vrouwen tegelijk te houden. Al mag dit duizendmaal geen zonde zijn voor de Mohammedaansche wet en leer, ik blijf 't eeuwig zonde noemen. Zonde noem ik alle daden, die een medemensch lijden doen. Zonde is een ander, mensch of dier, pijn doen. En kunt ge u voorstellen, welke hellepijnen een vrouw moet uitstaan, wanneer haar man met een ander thuis komt, die zij als zijne wettige vrouw, hare mededingster moet erkennen? Hij kan haar ten dood toe folteren, mishandelen zooveel hij wil; wanneer hij niet verkiest haar hare vrijheid terug te geven, dan kan zij naar de maan fluiten om recht! Alles voor den man en niets voor den vrouw, zijn onze wet en leer.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 15-16]

noot 1

Men bedenke dat bij het lezen van dezen in 1899 geschreven brief, dat de schrijfster destijds nog zeer jong was, en het haar blijkbaar onbekend was, dat in de inlandse maatschappij meer en meer de opvatting doordringt om zich slechts met één vrouw te verbinden, al is het recht blijven bestaan om met vier vrouwen gehuwd te zijn.

bron 4

Vader kan bijv. vandaag thuiskomen en mij vertellen: 'Je bent met die en die getrouwd'. Ik heb dan mijn man te volgen, of ik kan 't ook wel weigeren, maar dit geeft den man dan recht om me levenslang aan zich te ketenen, zonder dat hij zich wat om mij te bekommeren heeft. Ik ben zijn vrouw, ook al volg ik hem niet, en als hij zich niet van mij wil laten scheiden, dan ben ik heel mijn leven lang aan hem gebonden, terwijl hij vrij blijft in zijn doen en laten, zooveel vrouwen trouwen kan, als hij maar wil, zonder zich om mij te bekommeren. Als vader me op zoo'n manier uithuwt, dan maak ik me maar eenvoudig van kant. Maar dat zal Vader nooit doen.

God heeft de vrouw geschapen als gezellin van den man, en de bestemming der vrouw is het huwelijk. Goed 't is niet te weerspreken, en gaarne erken ik, dat 't hoogste vrouwengeluk, ook eeuwen na deze, zal zijn: een harmonisch samenleven met den man! Maar hoe kan van een harmonisch samenleven sprake zijn, als onze huwelijkswetten zoo zijn, als ik je er een voorbeeld van beschreef? Moet ik als vanzelf niet het huwelijk haten, verachten, als het de vrouw zoo gruwelijk verongelijkt? Neen, gelukkig niet ieder Mohammedaan houdt er vier vrouwen op na, maar iedere getrouwde vrouw in onze wereld weet, dat zij zijne eenige niet is, en dat vandaag of morgen manlief haar een gezellin kan thuis brengen, die op hem evenveel heeft als zij; volgens Mohammedaansche wet is zij ook zijn wettige vrouw. In de Gouvernementslanden hebben de vrouwen 't lang zoo hard niet te verantwoorden als hare zusters in de Vorstenlanden, Soerakarta en Djokjakarta. Hier zijn de vrouwen al doodongelukkig met een, twee, drie, vier bij-vrouwen van hare mannen; daar in de Vorstenlanden noemen de vrouwen dat kinderspel. Je vindt daar bijna geen enkele man, die maar één vrouw heeft; in de adellijke kringen, vooral in de omgeving van den keizer, hebben de mannen tot over de 26 vrouwen. [bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 72-73]

bron 5

'Zij hebben 't heel goed!'

Goed, negeer 't leed, de gevoelens der vrouwen; zij hebben 't recht van klagen niet, zij doen 't immers met eigen vrijen wil! Maar de kinderen dan? Wat is droeviger dan een treurig kinderen, dan kinderen, die zoo vroeg reeds de schaduwzijde van 't leven leeren kennen? En de meisjes vooral hebben 't moeielijk, omdat zij steeds dáár zijn, waar dag aan dag aan de natuur geweld wordt gepleegd. Is dat geen natuurverkrachting, waar vrouwen van denzelfden man elkaar moeten verdragen?

Waarlijk een kind van het eigen volk, eene vrouw moet hare stem doen hooren!

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 204]

bron 6

Om vrij te worden, eerst trouwen en dan scheiden! Maar dit laatste kan ook zeer bemoeielijk worden. Als de man niet wil, dan mag de vrouw naar de maan fluiten om hare vrijheid, terwijl als hij 't wil, er niet naar hare opinie gevraagd wordt, en hij haar elk uur van den dag verstooten kan.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 205]

bron 7

Ook zouden wij gráág de huishoudkunde hier onderwezen zien, omdat daar vakken in zijn, die wij van groot nut voor onze Javaansche maatschappij achten, als b.v. administratie, gezondheidsleer, verbandleer, e.a.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 237]

bron 8

Als wij hier onderwijs en opvoeding voor de meisjes vragen, ja bidden, smeeken, dan is het niet omdat wij van de meisjes concurrenten van den man willen maken in 's levens strijd, maar omdat wij, overtuigd als wij zijn van den grooten invloed die van de vrouw kan ten leven uitgaan, de vrouwen beter geschikt willen maken tot de groote taak, die moeder Natuur zelf haar in handen legt: moeder – eerste opvoedster zijn van het menschdom!

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina 289]

bron 9

Kartini (links) met haar twee zussen

bron 10

Vele van Kartini's idealen zijn in vervulling gegaan veel sneller dan zij verwachtte. Nog geen twee generaties na haar heengaan was het al iets gewoons geworden, dat een Javaans meisje studeert of zich laat opleiden voor allerlei vrouwelijke beroepen bij onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijk werk, maar ook voor alle rangen in de overheidsdienst en het bedrijfsleven.

Het merendeel van de vrouwen die een school bezochten, hebben tegenwoordig een beroep. De vrouwenbeweging bloeit in ontelbare vrouwenorganisaties. Aan een herziening van het huwelijksrecht wordt reeds vele jaren aandacht besteed.

[bron: Door Duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaanse volk door Raden Adjeng Kartini; pagina XIV]

bron 11

Dat de vrouw bij de zedelijke vorming der maatschappij eene groote taak te vervullen heeft, wie zal het ontkennen? Zij, juist zij is er de aangewezen persoon voor; zij kan veel, zoo niet het meest bijdragen tot het verhoogen van het zedelijk peil der maatschappij. De natuur zelf heeft haar die zaak aangewezen. Als moeder is zij de eerste opvoedster van het menschdom; aan háár schoot leert 't kind het allereerst voelen, denken, spreken; en in de meeste gevallen is deze allervroegste opvoeding niet zonder beteekenis voor het geheele leven. Het is de moederhand, die in 't menschenhart 't allereerst de kiemen legt van deugden en ondeugden, welke den mensch niet zelden 't geheele leven bijblijven. Niet zonder grond spreekt men van deugden en ondeugden met de moedermelk ingezogen. En hoè kunnen nu Javaansche moeders hare kinderen opvoeden als zij zelf zijn onopgevoed? Nooit zal de beschaving, ontwikkeling van het Javaansche volk krachtig kunnen voortschrijden, indien de vrouw daarbij ten achter blijft, er géén taak te vervullen heeft.

Ontwikkel de Javaasche vrouw naar hart en verstand, en men zal flinke medearbeiders hebben gevonden voor het schoone reuzenwerk: de beschaving van een volk van miljoenen! Geef Java flinke, verstandige moeders, en de beschaving, opheffing van één volk is maar een quaestie van tijd!

Voorloopig voed op, onderwijs de dochters van den adel; van hier moet de beschaving uitgaan tot het volk; vorm haar tot flinke, verstandige degelijke moeders, en zij zullen krachtig de beschaving verbreiden onder haar volk. Op hare kinderen zullen zij hare beschaving en ontwikkeling voortplanten; hare dochters, die weder moeders zullen zijn; haar zoons, die geroepen zullen worden mede te waken over het wel en wee van het volk. En nog op tal van andere wijzen zullen zij als beschaafden naar den geest en 't hart en haar volk en hare omgeving tot nut kunnen strekken.

[bron: Door duisternis tot licht; gedachten over en voor het Javaansche volk van Raden Adjeng Kartini; pagina 391-392]

bron 12

Raden Adjeng Kartini was gestorven, maar haar geest en strijdbaarheid bleven leven en werden de richtlijn die voor onze jongere generaties wees naar nieuw leven met nieuwe verwachtingen. Hierbij speelden Roekmini, Kardinah en Soematri – het zusje dat in 1888 was geboren – een belangrijke rol.

Naast alle activiteiten als lesgeven aan vrouwen en meisjes, het leiden van de handwerkslieden, onderhielden de drie jongere zusjes van Kartini een briefwisseling met jonge studenten op Java en in Nederland.

Wij zetten vanzelfsprekend haar strijd voort. Evenals zij bleven wij contact houden met de jonge generatie, en spoorden hen aan tot bundeling van hun activiteiten om daaruit de kracht te putten om zich in te zetten voor de positie van de Vrouw en van ons Volk. Het zat in de lucht; overal laaide het vuur van de nationale beweging op. Waar we maar konden, hielpen we mee dat vuur aan te wakkeren. In 1908 werd Boedi Oetomo opgericht, en in diezelfde periode kwam de Indische Vereeniging tot stand.....Kartini is stellig te beschouwen als Voorloopster van de Nationale Beweging.

[bron: Sitsjoemandari Soeroto; Kartini: pionierster van de Indonesische onafhankelijkheid en vrouwenemancipatie; pagina 162]

bron 13

In één van haar brieven sprak zij ook over een Soedanees meisje:

De eerste vraag die ze me deed was: 'Hoeveel moeders hebt u?' Ik keek haar met pijnlijke verbazing aan. En dan ging ze door (schrik niet): 'Ik heb 53 moeders, en ben met ons 83 (zegge drie-en-tachtig).' Is 't niet diep treurig?

Dit is een extreem geval. Maar in het algemeen moest een regent, zowel in West-, als in Midden- en Oost-Java, behalve zijn vrouwen met veel kinderen ook nog neven, nichten, schoonzonen, enz., die bij hem inwoonden, onderhouden. Behoorlijk onderricht aan al deze kinderen was een onmogelijkheid. Ja, een deel van deze kinderen en kleinkinderen werden ronduit verwaarloosd.... Kartini stelde voor dat regenten en andere ambtenaren grenzen zouden stellen aan het aantal kinderen, zodat zij konden borgstaan voor een passend onderhoud en onderricht voor alle kinderen. Dergelijke denkbeelden liggen ten grondslag aan onze tegenwoordige family planning.

Kartini schreef hierover in 1902, terwijl de principes van Birth control pas veel later – in de dertiger jaren – in het Westen in praktijk zouden worden gebracht, terwijl in Indonesië pas in de 50-er jaren de 'Planned Parenthood Assosiation' werd opgericht.

[bron: Sitsjoemandari Soeroto; Kartini: pionierster van de Indonesische onafhankelijkheid en vrouwenemancipatie; pagina 167-168]

Casus 4

Missie en zending: zegen of straf?

Missie en zending hebben naast het brengen van het Christelijk geloof veel humanitair werk gedaan in Indonesië. Maar ook kunnen zij worden gezien als een verlengstuk van de Nederlandse kolonisator. Het beschavings- en bekeringswerk werd met sterk wisselend succes uitgevoerd in de Buitengewesten. Zo waren missie en zending in de Minhassa (Menado) en op de Molukken erg succesvol. In vele andere streken, evenals op het sterk Islamitische Java, kregen zij minder voet aan de grond. In hoeverre waren goedbedoelde missionerings- en zendingsdrang uitingen van Europees superioriteitsgevoel ten aanzien van inheemse culturen?

Van jullie wordt verwacht in uitingen van missie- en zendingsarbeid Europees superioriteitsbesef te herkennen en te analyseren.

bron 1

Aanvankelijk ging Kruyt (zendeling) naar de mensen toe om het evangelie te verkondigen, later kwamen zij bij hem op bezoek. Dat gebeurde om allerlei redenen, uit nieuwsgierigheid, om geld te lenen, advies te vragen of om medicijnen te krijgen. Zo vroeg de bevolking bijvoorbeeld aan Kruyt om uitleg te geven over het politiek contract van 1880 dat assistent-resident Van Hoëvell had gesloten met de 'raja' van Poso ten einde verzekerd te zijn van de formele erkenning van het Nederlands gezag. Alle gelegenheden greep hij aan om iets over de bijbel te kunnen vertellen.

Elke zondag hield hij een kerkdienst, waarbij de opkomst sterk varieerde. In het begin kwamen de mensen uit nieuwsgierigheid. De aantrekkingskracht van de kerkdienst werd verhoogd toen Kruyt een orgel naar Poso liet overkomen en door het serveren van koffie en gambir na de dienst. Op sommige zondagen trof hij echter, ondanks deze voorbereidingen, geen toehoorders.

Door de vele reizen die Kruyt ondernam wist hij in de loop der jaren een goede persoonlijke verstandhouding met de bevolking op te bouwen. Men onthield sommige verhalen, waar dan in een volgend bezoek verder over werd gesproken. Kruyt mocht zich verheugen in een toenemend aantal bezoekers, die hem soms uitnodigden voor het bijwonen van dodenfeesten.

Een To Pebato dorpshoofd, Papa i Wunte, had zelfs al geïnformeerd wat hij moest doen om christen te worden. In 1899 stuurde hij zijn zoons met Kruyt mee naar een school in de Minahasa. Aan het einde van het dagboek van 1899, toen een balans van acht jaar zendingswerk werd opgemaakt, noemde Kruyt dit dorpshoofd 'voor het christendom voorbestemd'. Ook met Papa i Melempe en Talasa, twee andere dorpshoofden, bestond inmiddels een goed contact.

Het evangelisatiewerk was niet eenvoudig, want in de Toraja-samenleving was het Europese godsbegrip volledig onbekend. Er moesten nieuwe waarden, normen en begrippen worden geïntroduceerd om de essentie van het Christelijk geloof over te brengen. Eén daarvan was het zondebesef. Sommigen dachten dat het de bedoeling was dat zij de voorouders van Kruyt en Adriani moesten gaan vereren. Vrij algemeen heerste de opvatting dat 'christen worden' gelijk stond met 'Hollander worden' en dat naar school gaan betekende dat men gouvernementsonderdaan werd.

Vele Toraja's waren ervan overtuigd dat de zendelingen vertegenwoordigers van de 'Kompenie' waren. Gezien de huidskleur en de introductie van Kruyt, eerst door Van Hoëvell en vervolgens door Jellesma was dit allerm minst verwonderlijk. Vanaf het begin waren evangelisatie en politiek nauw met elkaar verbonden. Het vereiste van de zendelingen veel overtuigingskracht om dit te weerleggen.

[bron: Imperialisme in de marge; de afronding van Nederlands-Indië; red. J. van Goor; pagina 92-93]

bron 2

Zending en missie boekten successen in het centrale gebied van Celebes, sommige streken op Sumatra en op enkele van de Kleine Soenda eilanden

bron 3

Karikatuur van Albert Hahn

*D'Atjehkrijg was in oorsprong
onrecht, zegt de Heer.
Bram sprak: 't onrecht verjaard
en is geen onrecht meer.
Dies sla den Atjehnees, tot rust
van 't rijke Deli,
-Maar breng daarna hem de
gena van 't evangelie!*

bron 4

Hoewel zijn brief niet langer was dan één krantenkolom, slaagde Esser erin alle bewoners van de Indische archipel, hetzij Indonesiër of Europeaan, animist, hindoe, moslim of christen, op het hart te trappen. De godsdienstige en zedelijke toestand van de 'miljoenen' heidenen schetste hij als 'zeer betreuenswaardig'. Hun islamitische medebewoners stonden evenmin op een hoge trap van beschaving. Zij heetten de belijders van 'een dood geloof in éénen God, maar zich uitsprekende in vele bijgeloovigheden – zie daar hun zieleleven'. Al wilde Esser toegeven dat er van de Indonesische volken ook wel wat goeds te zeggen viel – zij waren 'zacht en eenvoudig' van zeden, te vergelijken dus met 'jonge kinderen, die veel goeds van zich deden verwachten' – het kon niet worden ontkend dat vrijwel de gehele Indische archipel in 'een nacht van duisternis' lag verzonken. Alleen Menado was in deze oceaan van ongelooft een klein christelijk eiland; het mocht zich immers in de kennis van de 'blijde boodschap' verheugen, dankzij de activiteiten van het door Esser gesteunde Nederlandsch Zendinggenootschap. Daarentegen leefden op Ambon veel 'naam-Christenen', bij wie het geloof niet diepgeworteld was. Al heel treurig was de toestand op Java, waar niet meer dan 'duizend' inlandse christenen gevonden werden en maar drie zendelingen. Toch was dit eiland met zijn talrijke bevolking het middelpunt van het Nederlandse gezag en bestuur. Ook de Europese christelijke ingezetenen lieten het volgens Esser jammerlijk afweten. De protestantse Reveilbeweging was hun voorbijgegaan, 'het ongelooft, de onverschilligheid, de lauwheid' waren allesoverheersend. 'De gelukkige tijdingen van opwekking in het moederland en elders 'bleven in Indië onverhoord. 'Krachtige hulp' van niet-Nederlandse zijde ten behoeve van het evangelisatiewerk, in het bijzonder op Java, was dringend geboden. Het viel te begrijpen dat deze krasse taal van een ambtenaar in actieve dienst zowel in Nederland als in Indië de aandacht trok.

[bron: Cees Fasseur: Indischgasten; pagina 72-73]

bron 5

Ambon was een merkwaardig eiland. Een deel van de inheemse bevolking was er van katholiek protestant, d.w.z. gereformeerd geworden, sommigen overigens onder dwang. De Compagnie liet de laatste Portugese missionarissen met hun trouwste volgelingen naar de Philippijnen overbrengen en zond predikanten naar Ambon die er in de landstaal, het Oeliasisch, of in het Maleis gingen preken – al in 1650 was het Nieuwe Testament in het Maleis vertaald.

[bron: C. de Jong: Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 11a: Nederlands-Indië eerste helft; pagina 37]

Casus 5

De komst van Molukse militairen en hun families naar Nederland: een worsteling met het koloniale verleden?

In het laatste hoofdstuk is al beschreven dat de migratie van de ongeveer 12.500 Zuid-Molukkers naar Nederland een ingrijpende ervaring was. Aanvankelijk werd gedacht dat hun verblijf in Nederland van tijdelijke aard zou zijn. Zij hoopten op terugkeer naar een eigen Molukse Republiek. De Zuid-Molukse groep werd zo goed en zo kwaad als het kon opgevangen en gehuisvest. Toch wist men in Nederland niet zo goed raad met de instroom van zo'n grote groep Molukse immigranten. Hoe valt dit te verklaren?

Nederland had toch altijd het goede voor met de bewoners van 'ons Indië', hoe zat het dan met de zorg voor deze groep immigranten?

bron 1

'Zo kwamen hier in dertien troepenschepen 2700 gehuwden, 900 ongehuwden en 8900 vrouwen en kinderen aan. Het kostte een berooide overheid een flinke stuiver. Ze kwamen aan in een land dat zelf met grote woningnood en werkloosheid kampte. De vakbonden hadden al laten weten dat de nieuwkomers daarom niet in het arbeidsproces mochten worden opgenomen. Kortom, de 'tijdelijk' hierheen gebrachte Ambonezen/Zuid-Molukkers waren in het Koninkrijk van hun geliefde Koningin Juliana nauwelijks welkom'.

[bron: P. Hintzen, Nederland en de Zuid-Molukkers, pagina 7]

bron 2

'Toen de Zuid-Molukkers, die altijd bekend hebben gestaan als zeer moedige en gezags-getrouwe militairen – zeer gehecht aan de koningin – in Nederland waren aangekomen (1951) werden zij op zeer onpsychologische en zeer lompe wijze ontvangen. Zij werden namelijk op de dag van aankomst als militair ontslagen'

[bron: Zelfbeschikking, 7e jaargang nr. 1-2, pag. 33-34]

bron 3

'De gedemobiliseerden werden gehuisvest in 46 'kampementen' (vroegere gevangenen-werkkampen) waar ze binnen een soort militaire hiërarchie bleven functioneren en door centrale keukens werden gevoed, net als vroeger in de 'tangs' (kazernes)... Aangekomen in vreemde omgeving werden ze goed door elkaar geklutst, hetgeen tot de ontworteling moet hebben bijgedragen. Materieel hadden de Zuid-Molukkers geen reden tot klagen. Maar tot verbazing van de Nederlandse ambtenaren deed zich spoedig ernstig onbehagen ten aanzien van de situatie voor. Niet zonder reden: na het verlies van status werd hun ook de soldij (die varieerde naar rang) onthouden; voortaan kregen ze een zakgeld. De vloek was de 'tijdelijkheid' van alles. Daarom had Nederland geen beleid en wensten de Zuid-Molukkers geen verandering uit vrees daardoor de terugkeer naar Ambon te verspelen.'

[bron: P. Hintzen, Nederland en de Zuid-Molukkers, pagina 10]

bron 4

Op 25 april 1950 werd de onafhankelijke Republiek der Zuid-Molukken uitgeroepen. Hier zie je het nationale symbool van deze Repoebliek Maloekoe - Selatan (RMS)

bron 5

'Men moet echter niet denken dat alle Zuid-Molukkers die in 1951 naar Nederland kwamen vurige ijverars voor de Republiek Maluku Selatan (RMS) waren. Ze werden het echter van lieverlee. Dat ideaal van een eigen land, dat velen van hen, trekkende militairen als ze waren geweest, maar betrekkelijk kenden, gaf hun een eigen identiteit. En die hadden ze in het totaal andere land waarin ze terecht waren gekomen dringend nodig. Temeer daar ze teleurstelling op teleurstelling te verwerken kregen.'

[bron: P. Hintzen, Nederland en de Zuid-Molukkers, pagina 9]

bron 6

'Ieder jaar op 25 april is er RMS-dag, heel bescheiden gevierd met weinig opkomst. Maar wie komt, komt in uniform. Van politieke actie voor de RMS en tegen de Nederlandse regering is geen sprake. Na vijf jaar verblijf in Nederland spreekt een Molukse leider zijn dankbaarheid uit over de Nederlandse gastvrijheid. Noch de Molukse leiders, die allemaal 'buiten' wonen (buiten de kampen), noch de Hollanders interesseren zich intussen voor het dagelijks leven van de dertienduizend mensen in de kampen. Ze zijn nerveus, apathisch, prikkelbaar. Ze zijn uit Indonesië weggegaan, en iedere maand hopen ze op de terugkeer nu. Het komt er maar niet van. Ze raken verder ontwricht - de mannen zonder werk moeten nu hun vrouw gaan helpen met de was en met de schoonmaak. Het kindertal groeit uit tot tien, twaalf per gezin. De kinderen gaan meestal naar de Nederlandse school, maar de vaders en moeders spreken geen Nederlands. Het is koud, en er is armoede, terwijl de Hollanders de welvaartsstaat opbouwen.'

[bron: Vrij Nederland nr. 35, pagina 20]

Toen eind jaren vijftig een terugkeer naar een eigen Molukse Republiek steeds meer een illusie bleek werd er, ondanks de soms hoog oplopende spanningen, gaandeweg een vorm van inpassing in de Nederlandse samenleving gevonden. De kampen waar nog Zuid-Molukkers samen woonden werden stap voor stap ontruimd. De Molukse families werden, vaak niet zonder verzet, verwezen naar diverse woonwijken in de stad. De assimilatie van de Molukse gemeenschap werd zodoende steeds meer een realiteit.

bron 7

Mensen uit Indië zijn mensen uit een cultureel tweestromenland. Ze werden met Oosterse culturen geconfronteerd en raakten ermee verweven, de een meer, de ander minder. Waar heeft dat in Nederland toe geleid? Ieder dorp heeft zijn ingeburgerde Chinees-Indisch restaurant. Jaar in jaar uit wordt op Pasar Malams de sfeer van de gezellige winkelstraat opgeroepen. Een Pasar Malam is als het ware een vergroot familiefeest. Indische openheid en geroezemoes. Merkwaardig is hoe in Nederland geboren kinderen van Indische mensen zich naar twee kanten thuis kunnen voelen. Ze zijn second generation immigranten en ook volledige Nederlanders geworden. Ze voelen zich op een Pasar Malam, waar hun ouders en grootouders naar toe trekken, geen totaal-vreemden. Jongeren willen graag Indonesië bezoeken om de echte sfeer van een straat, dorp, een markt, bergen en sawahs, klapperbomen en de geuren van bloemen, de smaken van vruchten 'in het echt' te proeven. Het is voor mij raadselachtig dat men in ernst kan vragen of er onder de mensen uit Indië nog heimwee kan bestaan .... Het zou, dunkt mij, heel ongezond zijn als er van enigerlei heimwee geen sprake meer was. Heimwee wil zeggen dat men zich dankbaar een goed verleden herinnert.

[bron: N. Beets, De achtergrond van de mensen uit voormalig Indië, pagina 17]

Mede door de aanwezigheid van grote aantallen Molukkers werd de Nederlandse cultuur beïnvloed en verrijkt met nieuwe cultuurelementen zoals Indische herinneringen, waarden en gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan de rijke Indische literatuur, de muziek (met name de zogeheten Indo-Rock van ondermeer de Blue Diamonds/Anneke Grönloh) en niet te vergeten de eetcultuur.

bron 8

Het duo The Blue Diamonds

Eind jaren vijftig werd door Indo-bandjes de rock en roll in Nederland verspreid. De Indo-bandjes bestonden uit Indo-Europeanen en Molukkers uit voormalig Nederlands-Indië. Liefhebbers en verzamelaars van de muziek van Indo's en Molukkers verzonden de benaming Indo-Rock. Bekende vertegenwoordigers van de Indo-Rock waren onder andere het duo The Blue Diamonds.